

Бабенко А.М.

Одеський державний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ У РОБОТІ ПОЛІЦІЇ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

У статті аналізуються особливості адміністративно-правові та кримінологічні заходи у роботі поліції із запобігання незаконному обігу наркотиків та прекурсорів. Проводиться короткий аналіз міжнародних правових договорів у сфері протидії незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. Визначаються організаційно-правові основи запобігання наркозлочинності у національній системі законодавства. Визначається роль та місце Національної поліції у системі органів протидії незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин.

На основі чинного законодавства визначаються заходи адміністративно-правового та кримінологічного характеру, направлені на запобігання незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин. На основі аналізу чинного законодавства у сфері запобігання злочинності розглянуто діяльність окремих підрозділів Національної поліції України щодо запобігання (протидії) злочинності, зроблено окремі висновки стосовно необхідності вдосконалення та координації роботи всіх підрозділів поліції щодо запобігання злочинності.

Обов'язковою передумовою успіху в реалізації адміністративно-правових та кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів виступають перетворення у найважливіших сферах суспільного життя з урахуванням при цьому інтересів усіх верств суспільства.

Пропонується висновок, що ефективність виконання органами Національної поліції завдань із запобігання незаконному обігу наркотиків та прекурсорів важливе конструктивне значення має ефективно налагоджена взаємодія її підрозділів з іншими суб'єктами запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів, чітке правове регулювання всіх видів і форм запобігання наркозлочинності в цілому.

Ключові слова: *незаконний обіг наркотичних та психотропних речовин, наркотики, психотропні речовини, прекурсори, запобігання злочинності, протидія злочинності, запобігання незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин, детермінація, профілактика.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі свого розвитку людство зіштовхнулося з рядом глобальних проблем, серед яких далеко не останнє місце займає поширення незаконного обігу наркотиків. Наркоманія представляє наразі пряму та явну загрозу здоров'ю не лише окремій людині, а й суспільству взагалі. Масштаб цього явища викликає занепокоєння всієї міжнародної спільноти. Поширення та незаконний обіг наркотиків та прекурсорів сприяють поширенню певних соціальних захворювань, росту злочинності та насильства, підвищенню рівню демографічних проблем та корупційним явищам в країні, регіоні тощо.

Згідно останніх оцінок ООН, незаконний обіг наркотиків та прекурсорів щорічно приносить

біля 400 мільярдів доларів США прибутку, що становить близько 8% від загального об'єму міжнародної торгівлі [1, с. 16]. У порівнянні, подібний коефіцієнт прибутковості характерний для нафтової промисловості.

Структури, які організують і здійснюють наркобізнес, діють цілеспрямовано та наполегливо. Вони намагаються моделювати попит на наркотики, використовуючи для цього всі доступні можливості з огляду на особливості молодіжної психології. Наркотики стали широкомасштабним засобом деморалізації населення та знищення його майбутнього. Тому боротьба з цим деструктивним явищем набуває все більшої актуальності та успіху в цій боротьбі можливий за умови об'єднання зусиль різних верств суспіль-

ства, соціальних інститутів та державних органів, особливе місце серед яких займає Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності в тому числі наркозлочинності.

Стан дослідження. Окремі питання запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними були предметом уваги таких учених, як: О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, А.Б. Блага, А.М. Волощук, Д.В. Головін, Є.О. Гладкова, В.Л. Грохольський, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.О. Житний, А.П. Закалюк, О.Г. Колб, В.Я. Конопельський, М.В. Корнієнко, О.М. Литвинов, В.І. Московець, А.А. Музика, О.М. Музичук, Є.С. Назимко, Д.Й. Никифорчук, М.І. Хавронюк, В.В. Щирська, О.О. Юхно та ін. Однак на разі, все ще залишається актуальним дослідження особливостей адміністративно-правових та кримінологічних заходів боротьби та запобігання незаконному обігу наркотиків та прекурсорів поліцією.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вважається, що першим нормативно-правовим рішенням міжнародного рівня у сфері протидії поширенню наркотиків стала ще в 1909 році робота Шанхайської опіумної комісії, до якої долучилося 13 держав. Надалі, у 1912 році було проведено Міжнародну конференцію з опіуму, за результатами якої було створено перший фундаментальний нормативно-правовий договір міжнародного рівня у зазначеній сфері – Конвенцію про наркотики (Міжнародну конвенцію з опіуму). Примітно, що учасники даного акту взяли на себе обов'язки щодо обмеження виробництва, торгівлі та використання наркотиків у медичних цілях, вироблення механізму обмежень у використанні наркотиків, встановлення відповідальності за порушення у сфері обігу наркотиків та ін. [2].

У 1925 році було прийнято Конвенцію з опіуму, яка передбачала введення системи звітності та створення Постійного центрального комітету. Надалі в 1931 році приймається Конвенція про обмеження виробництва і про регламентацію розподілення наркотичних засобів та у 1936 році – Конвенцію по боротьбі з незаконним обігом шкідливих лікарських засобів прийнято, основним завданням якої стали рекомендації щодо рівня покарань за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, особливо торгівля останніми [3].

Наступними стали Конвенції ООН 1961 і 1971 років, які були присвячені питанням

боротьби незаконним обігом наркотичних засобів передбачалася в непрямій формі, тому що вони були орієнтовані, в основному, на регулювання законного обігу наркотиків і психотропних речовин і створення ефективної системи контролю, яка не допускає їхніх витоків у канали незаконного обігу. Так, Єдина Конвенція про наркотичні засоби 1961 року, яка була ратифікована Україною в 1964 році, містила перший подібний перелік відомих на момент підписання наркотичних засобів, які можуть бути виготовлені з опію, рослини канабіс, кокаїнового куща та інших [4].

У 1971 році було підписано Конвенцію про психотропні речовини (ратифікована Україною в 1978 році), у якій було запропоновано країнам-учасникам обмеження виготовлення, експорт, імпорт, а також використання психотропних речовин всіма доступними засобами, встановлення всіх можливих заходів по вилученню з незаконного обігу психотропних речовин і обладнання, яке могло бути використане для їх виготовлення [5].

У 1988 році була підписана Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, за змістом якої визнавалося злочинними умисні дії, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, дії пов'язані з виготовленням або розповсюдженням матеріалів або обладнання для незаконного їх виготовлення, переробки наркотичних засобів або психотропних речовин, дії, що полягають у приховуванні, зміні джерела або власника майна, якщо відомо, що майно було отримано у результаті незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин [6].

Національне законодавство України містить відображення та відповідне закріплення міжнародних правових стандартів та приписів у сфері протидії незаконному обігу наркотиків та прекурсорів, система якого включає в себе як галузеве законодавство регулятивного характеру, норми щодо адміністративної та кримінальної відповідальності, а також спеціальні Закони, серед яких варто відмітити Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», яким визначено, що «протидію незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну полі-

тику у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу та інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень» [7].

Згідно зазначеного Закону України система запобігання незаконному обігу наркотиків та прекурсорів включає: заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та заходи протидії незаконному вживанню наркотичних засобів або психотропних речовин, які за своїм спрямуванням можна визначити як адміністративно-правові заходи.

До перших законодавець відносить: контролювану закупку (ст. 4), оперативну закупку (ст. 5), конфіскацію (ст. 6), запити правоохоронних органів про розміщення коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 7), огляд транспортних засобів, вантажів і особистих речей громадян (ст. 8), зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, у яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 9), заходи протидії незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин (ст. 10), здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі (ст. 11). До других: виявлення осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини (ст. 12), медичний огляд та медичне обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами (ст. 13), добровільне лікування осіб, хворих на наркоманію (ст. 14), відшкодування витрат на медичний огляд, медичне обстеження або лікування (ст. 15), примусове лікування осіб, хворих на наркоманію (ст. 16), розгляд матеріалів у суді про направлення осіб на примусове лікування від наркоманії (ст. 17), дострокове звільнення від примусового лікування від наркоманії (ст. 18), продовження строку примусового лікування від наркоманії (ст. 19) [7].

Варто зауважити, що запобігання злочинності, в тому числі у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів тощо є однією із головних функцій Національної поліції України. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про національну поліцію» даний орган виконує такі функції:

– здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів тощо;

– виявляє причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходи для їх усунення;

– вживає заходи з метою виявлення кримінальних та адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні й адміністративні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів тощо [8;13;14;15].

У квітні 2020 року було створено Департамент боротьби з наркозлочинністю як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції, який здійснює оперативно-розшукову діяльність і функціонує в складі кримінальної поліції. Згідно із цим актом Департамент протидії наркозлочинності повинен був забезпечувати реалізацію державної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, з метою чого:

– «забезпечує моніторинг стану нелегального й легального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та поширення наркоманії, виявляє джерела поширення цих засобів і речовин, вивчає причини поширення наркоманії;

– розробляє та реалізовує програми протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та запобігання поширенню наркоманії;

– забезпечує взаємодію структурних і територіальних підрозділів департаменту з органами, закладами, установами Національної поліції України, правоохоронними органами України й іноземних держав, органами державної влади з метою виконання покладених завдань та реалізації функцій у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– здійснює заходи із забезпечення контролю за виробництвом, виготовленням, зберіганням, обліком, відпуском, розподілом, торгівлею, перевезенням, пересиланням чи використанням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів і речовин, а також за дотриманням установлених правил посіву або вирощування маку й конопель для промислових цілей» [9].

Попри такі визначені цілі та завдання діяльності у сфері протидії злочинності у сфері обігу наркотиків та прекурсорів, Департамент боротьби з наркозлочинністю у 2023 році було реструктуризовано [10].

Окрім адміністративно-правових заходів у роботі поліції із запобігання незаконному обігу

наркотиків та прекурсорів, слід відмітити кримінологічні заходи в цій сфері.

Так, до таких варто відносити заходи щодо індивідуального запобігання, яке включає в себе своєчасне виявлення осіб, від яких можна очікувати скоєння кримінального правопорушення у сфері обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів, здійснення відносно них виховного впливу, вжиття інших заходів, спрямованих на профілактику і недопущення вчинення кримінально-протиправного посягання. Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням в цілому пов'язане із заходами загального та спеціально-кримінологічного запобігання, водночас воно здійснюється на рівні безпосереднього впливу на особу як можливе джерело злочинних дій.

Індивідуальне запобігання має базуватися на систематичному, плановому, всебічному та глибокому вивченні особи, її поведінки, зв'язків та оточуючого середовища. Отримані дані є основою для прогнозування індивідуальної злочинної поведінки і планування запобіжних заходів. Зауважується, що «в переліку заходів індивідуального запобігання можна виділити такі, що мають на меті забезпечення впливу на профілактовану особу та на її мікросередовище, а також вплив на безпосередні причини та умови окремого (конкретного) посягання» [11, с. 149] у нашому випадку у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і т.д.

У світлі цього важливе значення має робота працівників підрозділів Служби дільничних офіцерів поліції, завданням яких є «здійснення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання поширенню

наркоманії, вчиненню наркозлочинів, виявлення причин та умов цих негативних явищ, своєчасного реагування на заяви та повідомлення про правопорушення тощо, взаємодіє та співпрацює з: населенням; органами місцевого самоврядування; представниками територіальних громад; керівниками підприємств, соціальних, навчальних та культурних закладів, закладів захисту дітей, а також у межах контрольованих прикордонних районів з дільничними інспекторами прикордонної служби щодо проведення превентивних заходів з протидії протиправній діяльності на державному кордоні» [12].

Висновки. У результаті проведено аналізу варто відмітити, що обов'язковою передумовою успіху в реалізації адміністративно-правових та кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів виступають перетворення у найважливіших сферах суспільного життя з урахуванням при цьому інтересів усіх верств суспільства. Що відбувається у нерозривному зв'язку з реалізацією комплексних соціально-економічних, політичних, організаційно-управлінських, виховних, технічних, правових та інших заходів. У свою чергу, ефективність виконання органами Національної поліції завдань із запобігання незаконному обігу наркотиків та прекурсорів важливе конструктивне значення має ефективно налагоджена взаємодія її підрозділів з іншими суб'єктами запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних та психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів, чітке правове регулювання всіх видів і форм запобігання наркозлочинності в цілому.

Список літератури:

1. Павленко Р.М. Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 201 с.
2. Павленко Р.М. Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 201 с.
3. Погорецький М.А., Черниш Р.Ф. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. Право і суспільство. 2. 2012. С. 192-196.
4. Єдина Конвенція про наркотичні засоби 1961 року з правками, внесеними у відповідності до Протоколу 1972 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_177
5. Конвенцію про психотропні речовини 1971 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_176.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_096
7. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Про Національну поліцію : Закон України 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
9. Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 17 листопада 2015 року № 95. К. : Ред.-вид. відділ МВС і Нац. поліції України, 2015. 18 с.
10. Про ліквідацію територіального органу Національної поліції : Постанова КМУ від 13 січня 2023 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2023-%D0%BF#Text>
11. Женунтій В.І., Бабенко А.М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: монографія. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2009. 224 с.
12. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ МВС України від 28 лип. 2017 р. № 650. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>
13. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис* № 1. 2021 С. 14-22.
14. Бабенко А.М., Палій М.В., Чекармарьова І.М. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. №1. 2023. С.436-440.
15. Батиргарєєва В.С., Бабенко А.М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. №1. 2020. С.39-54

Babenko A.M. ADMINISTRATIVE AND CRIMINOLOGICAL MEASURES IN THE POLICE WORK TO PREVENT ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND PRECURSORS

The article analyzes the peculiarities of administrative, legal and criminological measures in the work of the police to prevent illicit trafficking in drugs and precursors. A brief analysis of international legal treaties in the field of combating illicit trafficking in narcotic and psychotropic substances, precursors and their analogues is made. The organizational and legal framework for the prevention of drug-related crime in the national legislative system is determined. The role and place of the National Police in the system of bodies counteracting illicit trafficking in narcotic and psychotropic substances is determined.

On the basis of current legislation, administrative, legal and criminological measures aimed at preventing illicit trafficking in narcotic and psychotropic substances are determined. Based on the analysis of the current legislation in the field of crime prevention, the activities of individual units of the National Police of Ukraine in preventing (combating) crime are considered, certain conclusions are drawn regarding the need to improve and coordinate the work of all police units on crime prevention.

A mandatory prerequisite for success in the implementation of administrative-legal and criminological measures aimed at preventing the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors are transformations in the most important spheres of social life, taking into account the interests of all layers of society.

The author concludes that the effectiveness of the National Police's performance of tasks related to the prevention of drug and precursor trafficking is of great constructive importance, and this is due to the efficiently established interaction of its units with other entities involved in preventing and combating criminal offenses in the field of trafficking in narcotic and psychotropic substances, precursors and their analogues, and clear legal regulation of all types and forms of drug crime prevention in general.

Key words: *illicit trafficking in narcotic and psychotropic substances, drugs, psychotropic substances, crime prevention, crime counteraction, prevention of illicit trafficking in narcotic and psychotropic substances.*